

Stendhals idéer

TIDSHÄNDELSENA har fört med sig att man i senare böcker om Stendhal ägnat stor uppmärksamhet åt hans åskådning och icke minst åt hans politiska idéer. I den inträngande studie som fransmannen Bardèche för två år sedan ägnade hans författarskap ("Stendhal romancier") förklaras att Stendhals romaner i första rummet måste fattas politiskt, och denna synpunkt blir i stor utsträckning vägledande vid analysen.

Men att fixera den politiska åskådningen är inte lätt. Stendhals kända beundran för Napoleon har gjort det naturligt att beteckna honom som bonapartist. Den unge Julien Sorel i "Rött och svart" har sagts representera Napoleon och hela den grupp av ärelystna intelligenser som genom revolutionen frigjordes från ståndssamhällets tvång och i nyvunnen storhetskänsla gick att erövra Europa. Men Stendhals lovprisande av Napoleon kom långt efter dennes fall. Och även då Stendhal på 1830-talet vid över femtio års ålder skrev sin självbiografi hade han många ord av kritik och förakt om den kejsrerliga regimen. "Eftervärlden kommer aldrig att få veta", skriver han, "hur råa och dumma dessa människor voro utanför slagfältet. Och även på slagfältet, vilken försiktighet för egen del! Nej, eftervärlden kommer aldrig att få veta vilka tarvliga jesuiter dessa hjältar i Napoleons bulletiner voro och hur jag skrattade när jag fick Moniteur i Wien, Dresden, Berlin, Moskva." Förgäves söker man hos Stendhal en hyllning till den napoleonska diktaturen vare sig i krig eller i fred; han hade som intendentur-tjänsteman och officer sett den på alltför nära håll för att helhjärtat kunna bidra till den just under hans senaste år snabbt blomstrande legenden.

I ett nyligen utkommet amerikanskt arbete om Stendhal (Josephson, "Stendhal or the Pursuit of Happiness") blir denne regelrätt demokrat. Han var "en realistisk demokrat" med tryckfrihet, parlamentarisk styrelse och allmän folkrundervisning som minimifordringar. Det låter säga sig, särskilt med tanke på den bitterhet med vilken Stendhal omtalade eller skildrade andra styrelsesätt. Men någon bekännelse till folkstyrelsen har han aldrig avgett. Det är en klyfta mellan honom och entusiaster såsom Hugo och Michelet.

Stendhal. Målning av Olof Johan Södermark.

Även på denna punkt bidrar självbiografien att ge klarhet. Den klargör att då Stendhal redan som pojke under revolutionsåren i motsats till sin familj blev "jakobin" var det icke av kärlek till folket, utan av hat mot överheten. Och det är detta hat som blir det bestående i hans politiska attityd. Främst riktade sig hatet hos denne borgaryngling mot aristokraterna, de fina herrarna som blott på grund av sin börd skulle styra en föraktad massa. Det hatet — utan svårighet förenat med beundran för ele-

ganta maner och värdighet blev bestående och framträd i nästan allt som Stendhal skrivit. Men den borgarklass som efterträdde aristokraterna i makten vann sannerligen in Stendhals aktning. Före Balzac har ingen så giftigt skildrat arrivisterna och uppkomlingstyperna från kejsardöm till julimonarkin. Demokrat fick Stendhal aldrig uppleva. Så mycket är dock klart so att han i denna främst såg frihetens och individualismens tala seger. Icke utan skäl tyckte den gamle franske filosofen Alain (Chartier) i sin ny publicerade studie över Stendhal vilja göra honom till en av de sina: till en man som godtar folkstyret, men i så hög grad reagerar mot "makterna mot överheten, mot dirigeringen ovanifrån, att detta sty blir så likt anarkin som möjligt.

Bakom problemet om Stendhals politik ligger problemet om hans idéer, hans moraliska och intellektuella hållning över huvud. En motsättning, ambivalens i hans skildring måste ha slagit alla läsare eftertanke. Tag det klassiska exemplet: Julien Sorel i "Rött och svart". På hundratals sidor är Julien en beräknad opportunist, vare sig det gäller karriär eller kvinnor, inte all för olik en av litteraturens mest avskyvärda gestalter, Maupassants Bel-Ami. Men efter mord-

57

försöket på sin gamla älskarinna, fru de Rênal, blir Julien en annan: äran segrar helt över framgången, och framför allt blir kärlek och ömhet de mål

som han egentligen alltid sökt. Han dör i tron på att han alltid älskat fru de Rênal, att den kärleken är det verkliga i hans liv och att han under några år jagat skuggor. Denna avslutning har ofta kritiserats, och det är svårt att se hur historien går ihop; desto större sannolikhet för att den uttrycker något väsentligt men halvt omedvetet hos Stendhal.

Bardèche har, det bör inte förbigås, sökt ställa detta problem i ny belysning. Då Julien Sorel uppträder som karriärst och lyckosökare uttrycker han enligt Bardèche sitt förakt för de rika och härskande på ett subtilt sätt; han bedrar dem genom att låtsas vara en av dem. Detta är riktigt, men förändringen i Juliens uppträdande blir därigenom inte mindre slående. För övrigt: skillnaden mellan en karriärst som föraktar den miljö i vilken han söker ta sig fram och vad man kan kalla karriärister i god tro måste bli mindre ju längre yrket utövas; om Julien väl lyckats bli rik och hertig, hade hans förakt för societeten inte blivit så bittert.

I Stendhals eget liv skymtar motsättningar av samma art. Stendhal var inte främmande för karriärism och opportunism, och hans snabba avancemang betingades till stor del av släktingars och vänners protektion. Själv gör han gällande att han frivilligt avstod från en indräktig befattning vid bourbonernas återkomst på grund av sin trohet mot den störtade regimen, men för några år sedan upptäcktes det aktstycke som innehöll hans omedelbart avgivna trohetsed till Ludvig XVIII. I sina anteckningar framställer han stundom sig själv som deltagare i stora drabbningar, men i andra sammanhang får man veta att han som intendentur-tjänsteman blott var åskådare. Helt parentetiskt må anmärkas att hans berömda realistiska skildring av kriget, särskilt av den unge Fabrice vid Waterloo i "La Chartreuse de Parme" — enligt vilken en drabbning består inte i att slåss, utan i att marschera, ligga gömd eller ströva omkring efter en häst — med all sannolikhet betingades just av att han tillhörde intendenturen.

En liknande karriärism framträder hos Stendhal även på det erotiska området. Han var flickjägare på det systematiska sätt som vi gärna tror vara speciellt franskt. I sin bok om kärleken skildrar han sin taktik. "När ni är ensam med en kvin-

6/3

Ryssland och kriget

Ett nytt rekord i kommunistisk mystik har satts i samband med den öppna förkunnele om landsförräderi som tydligt påbjudits från Moskva. Den franske kommunistledaren Thorez förklarade nämligen i sitt beryktade tal bland annat följande: "Rent definitionsmässigt kan socialismens land icke föra en aggressiv och krigisk politik, ty denna är en egendomlighet för de kapitalistiska länderna."

Många konstigheter har den metafysik som Hegel och Marx utarbetade för hundra år sedan redan lett till. Vi har fått höra att Kuusinen egentligen företrädde det finska folk som sökte hindra honom att nå makten med ryska vapen och att Hitleragenten Quisling på samma sätt var det norska folkets verkliga språkrör. Vi har också fått höra att eftersom klasser enligt Marx och Lenin finns blott i ett kapitalistiskt land, så existerar inga klasser i Ryssland, trots att skillnaderna i inkomst och levnadsvillkor där är större än på annat håll — liksom att partier i Ryssland är otänkbara och därför förbjudna på grund av det ryska samhällets klasslösa beskaffenhet.

Nu har likväl en ny och överraskande konsekvens dragits av galna teorier. Lenin påstod att krig berodde på de kapitalistiska ländernas behov av nya marknader. Alltså, säger Thorez, kan den socialistiska ryska staten "definitions-mässigt" inte föra krig. Om den gör sig skyldig till angrepp och våldshandlingar, är det inte krig i verklig mening. Kommunisterna i alla länder är därför i sin goda rätt då de stöder ryska aggressioner, de hjälper därmed inte till att föra krig mot det egna landet. Krig kan blott igångsättas av kapitalistiska (dvs. demokratiska) stater. De kommunistiska deklARATIONERNA om fredsvilja bör ses i belysning av detta: Ryssland kan med våld underlägga sig hela världen, men krig är det "definitions-mässigt" ur stånd att föra.

na, så tag fem minuter på er för att förbereda den väldiga ansträngningen att säga 'Jag älskar er'. Säg till er själv att ni är en ynkelig pultron om ni inte säger det... Man måste alltid gå till anfall. Man lyckas en gång på tio, eller låt oss säga en gång på tjuvu. Är inte utsikten att lyckas värd nitton avsnäsningar och nitton förödmjukelser."

Både karriäristen och kurtisören Stendhal har en motsvarighet hos Julien Sorel under lyckosökartiden i familjen de la Môle. Men Stendhal var också den Julien som kände förakt för framgången och dog för fru de Rênal. På sida efter sida i hans liv finner vi honom välja äran, den personliga hedern, framför karriären; hans kärlekshistorier visar en lidelse och ett ömhetsbehov som tycks dementera den cyniska jargongen.

I dessa drag hos Stendhal kan man se resultatet av en konflikt mellan ideologi och temperament; skickligast har den tanken utförts av Léon Blum i det ånyo utgivna arbetet "Stendhal et le beylisme". Stendhal läste och beundrade upplysningstidens utilitarister, såsom Helvetius, och framför allt deras efterföljare — främst Destutt de Tracy, den man som Napoleon stämplade som "ideologen" framför andra. Hos dem fick han lära sig att söka lyckan och att göra det på ett systematiskt, nästan matematiskt sätt. Dessa män — motsvarigheter till Bentham i England — såg i förnuftets kyliga kalkyler ett ofelbart medel att finna en fullkomlig tillfredsställelse i jordelivet; de talade om "intresse" och "lycka" med samma dystra beslutsamhet som tidens ekonomer om frihandel och "laissez faire". Detta inflytande blev väsentligt för Stendhal; han själv, liksom Julien Sorel, blev tidvis en privatlivets utilitarist. Men spontaneiteten bröt igenom, och dess lösenord var ära, kärlek och ömhet. I de avgörande ögonblicken segrade Corneille över den ~~lyckan~~ beundrade Helvetius, eller, om man så vill, den napoleonske hjälten över det borgardöme vars seger han beredde. Det "spanska" draget, om vilket Stendhal ständigt talar — äran contra nyttan — var trots allt det starkaste.

Denna karaktär eller denna åskådning, som varje analys otillbörligt förenklar, är dock bäst skildrad i Stendhals nu på svenska utkomna självbiografi (*Henri Brulards liv*, Wahlström och Widstrand, pris kr. 11:—). Det är frestande att göra psykoanalys på denna ungdomsskildring. Stendhal förlorade vid sju års ålder sin mor — som alltid för honom personifierade kärleken och ömheten. Han avskydde sin far, den plikttrogne pedanten, som gjorde barnen olyckliga av omsorg om deras välgång; i två meningar representerade fadern överheten, ty han var oinskränkt härskare i sitt hem och vördade den regim som revolutionen höll på att slå sönder. Morfadern var en älskvärd och snäll, men litet feg skeptiker, om man så vill rationalismen utan fäste i tro eller känsla. En faster, tyst, stolt och olycklig, gav gestalt åt spanskheten, det särpräglade och oböjliga. Som pojke och yngling slets Stendhal mellan viljan att anpassa sig och behovet att hävda sig; äran var muren mot en alltför påträngande yttervärld och ömheten det han förgäves sökte. Barndomens disharmoni övervanns aldrig, det framgår av Stendhals diktning. Om dess storhet ger det utmärkta förordet av Knut Jaenson en föreställning.

Herbert Tingsten

den al-
shade

Köpenhamn Aarhus 6-10 mars